

Designing a curriculum model for individual ethics education in the second year of high school

Azam. Bayat¹, Parinaz. Banisi*², & Hasan. Shahrakipour³

1. PhD student, Curriculum Planning, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of Psychology, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
3. Associate Professor, Department of Educational Sciences, Roudhen Branch, Islamic Azad University, Roudhen, Iran

ARTICLE INFORMATION

Article type

Original research

Pages: 96-113

Corresponding Author's Info

Email:

Parinazbanisi2017@gmail.com

Article history:

Received: 2022/06/16

Revised: 2022/12/20

Accepted: 2023/01/04

Published online: 2023/03/18

Keywords:

Curriculum model, moral education, individual ethics, individual duties.

ABSTRACT

Background and Aim: This research was conducted with the aim of designing a moral education curriculum model in order to fulfill individual duties in the second year of high school. **Methods:** The research method is content analysis, which was carried out following Krippendorff's qualitative model and the Delphi technique. The participants in the research were formed by a group of university experts in the fields of curriculum planning and Islamic education. The number of participants continued until reaching data sufficiency and included 30 people. The data collection tool was a semi-structured interview, and their analysis method was content analysis, coding and Delphi validation. **Results:** The results of the research indicated that the components of the model of moral education in the second period of high school are: the subject, the needs of the learners, the characteristics of the target society and the elements of the curriculum. The priorities of the constituent components are: the validity and importance of moral education, the age needs of learners, their gender differences, being adorned with moral traits, monitoring moral behavior. In the curriculum elements section, the priorities are: educational goals, curriculum content, teaching strategies, resources and tools, learner activities, space, time, learner grouping and evaluation method. **Conclusion:** In line with the identification and priorities of the elements that make up the curriculum of individual ethics, these priorities were obtained: after determining the educational goals that were mentioned, the curriculum content was the next priority, in which attention was paid to learning areas, text factors, images and learning activities. based on objective and subjective examples of moral behavior have been given priority. After that, there are learners' activities, which include promoting moral knowledge, predicting individual and group activities, and participating in complementary activities.

This work is published under CC BY-NC 4.0 licence.

© 2023 The Authors.

How to Cite This Article:

Bayat, A., Banisi, P., & Shahrakipour, H. (2022). Designing a curriculum model for individual ethics education in the second year of high school. *Jayps*, 3(3): 96-113.

طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاق فردی در دوره دوم متوسطه

اعظم بیات^۱، پریناز بنی‌سی^{۲*}، و حسن شهرکی پور^۳

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی تحصیلی، گروه علوم تربیتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. دانشیار گروه روانشناسی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۳. دانشیار گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

چکیده

زمینه و هدف: در هر نظام آموزشی یکی از وظایف بسیار مهم طراحی برنامه درسی است که می‌بایست بر اساس الزامات، اصول و اهداف کلان تعلیم و تربیت سازماندهی شود؛ لذا این پژوهش با هدف طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی در جهت تحقق وظایف فردی در دوره دوم متوسطه انجام گرفت. **روش پژوهش:** روش پژوهش تحلیل محتوا بوده که به پیروی از مدل کیفی کریپندورف و نیز تکنیک دلفی انجام گرفت. مشارکت‌کنندگان در پژوهش را گروه خبرگان دانشگاهی در رشته‌های برنامه‌ریزی درسی و معارف اسلامی تشکیل داد. حجم مشارکت‌کنندگان تا دست یابی به کفایت داده‌ها ادامه داشت و ۳۰ نفر را شامل گردید. ابزار جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه نیمه ساختار یافته بوده، روش تجزیه و تحلیل آن‌ها تحلیل محتوای نظم یافته کدگذاری و اعتبارسنجی دلفی بود. **یافته‌ها:** نتایج تحقیق حاکی از آن بود که مؤلفه‌های الگوی تربیت اخلاقی در دوره دوم متوسطه عبارت‌اند از: موضوع درسی، نیازهای فراگیران، ویژگی‌های جامعه هدف و عناصر برنامه درسی. اولویت‌های مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده عبارت‌اند از: اعتبار و اهمیت تربیت اخلاقی، نیازهای سنی فراگیران، تفاوت‌های جنسیتی آن‌ها، آراسته شدن به صفات اخلاقی، پایش رفتار اخلاقی. در بخش عناصر برنامه درسی اولویت‌ها عبارت‌اند از: اهداف آموزشی، محتوای درسی، راهبردهای تدریس، منابع و ابزار، فعالیت‌های فراگیران، فضا، زمان، گروه بندی فراگیران و روش ارزشیابی. **نتیجه‌گیری:** در راستای شناسایی و اولویت‌های عناصر تشکیل‌دهنده برنامه درسی اخلاق فردی این اولویت‌ها به دست آمد: پس از تعیین اهداف آموزشی که به آن اشاره شد، محتوای درسی اولویت بعدی بود که در آن توجه به حیطه‌های یادگیری، فاکتورهای متن، تصاویر و فعالیت‌های یادگیری مبتنی بر مصادیق عینی و ذهنی رفتار اخلاقی دارای اولویت بوده‌اند. پس از آن فعالیت‌های یادگیرندگان قرار داشته که شامل ارتقای دانش اخلاقی، پیش‌بینی فعالیت‌های فردی و گروهی و مشارکت در فعالیت‌های مکمل بوده است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۹۶-۱۱۳

اطلاعات نویسنده مسئول

ایمیل: Parinazbanisi2017@gmail.com

سابقه مقاله

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۲۶

تاریخ اصلاح مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۲۹

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۱۰/۱۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۲۷

واژگان کلیدی

الگوی برنامه درسی، تربیت اخلاقی، اخلاق فردی، وظایف فردی.

انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است. تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

شیوه استناد به این مقاله

بیات، اعظم، بنی‌سی، پریناز، و شهرکی پور، حسن. (۱۴۰۱). طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاق فردی در دوره دوم متوسطه. *دوفصلنامه مطالعات روان‌شناختی نوجوان و جوان*، ۳(۳): ۹۶-۱۱۳.

مقدمه

جامعه اسلامی صورت می‌گیرد، توجه به تصمیم‌گیری‌های خرد و کلان در جامعه نیز اجتناب ناپذیر می‌گردد. در الگوی کلان نیز به سه منبع موضوع محور، فراگیر محور و جامعه محور به عنوان منابع طراحی برنامه درسی تأکید شده است (مالکی، ۲۰۱۱). به همین دلیل در این پژوهش به الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی به دلیل تطبیق با شرایط تعلیم و تربیت آموزش و پرورش ایران پیروی می‌شود. اگرچه در تعریف تربیت اخلاقی بین صاحب‌نظران اختلاف نظر وجود دارد، ولی تجمیع گرایش مشترک آن‌ها به خصوص در جامعه اسلامی تربیت اخلاقی را ایجاد صفات حمیده و ملکات فاضله در جهت تربیت کمال انسانی و تکوین شخصیت اخلاقی تعریف نموده است (مالکی، ۲۰۰۳). با این تعریف طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی با تأکید بر وظایف فردی به مفهوم آن است که در این پژوهش بر بعد اخلاق فردی تأکید می‌شود. در حوزه اخلاق فردی نظریه‌های متنوعی ارائه شده است که از آن جمله می‌توان به نظریه‌های رشد شناختی پیاژه^۱، قضاوت اخلاقی کلبرگ^۲، اخلاق مراقبت گلیگان^۳، تربیت منش لیکنونا^۴، تربیت منش ارسطو^۵، اخلاق مراقبت نادینگر^۶ و اخلاق فضیلت متفکران اسلامی اشاره نمود. هر یک از این نظریه‌ها از مزیت و محدودیت‌هایی برخوردارند که در دوره زمانی آرایه‌ی آن‌ها مورد نقد و بررسی دیگران قرار گرفته است (ژی و هو^۷، ۲۰۲۱). بدیهی است که پیروی از آن‌ها می‌بایست بر اساس فلسفه تعلیم و تربیت جامعه هدف، نیازمندی‌های آموزش و پرورش، ویژگی‌های فراگیران، موضوع برنامه درسی و تصمیم‌گیری‌های خرد و کلان حاکم بر برنامه درسی صورت پذیرد. از آن‌جا که در این پژوهش طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی در دستور کار قرار داشته است، در مطالعات نظری حوزه تربیت اخلاقی تلاش گردیده تا از نظریه‌های رقیب بهره‌برداری گردیده، با توجه به رویکرد اخلاق فضیلت در بعد فردی استلزامات آن در نظر گرفته شود، هم چنین

در هر نظام آموزشی یکی از وظایف بسیار مهم طراحی برنامه درسی است که می‌بایست بر اساس الزامات، اصول و اهداف کلان تعلیم و تربیت سازماندهی شود. برنامه درسی به محتوای رسمی و غیررسمی، فرآیند، محتوا، آموزش‌های آشکار و پنهان اطلاق می‌گردد که به وسیله آن‌ها فراگیر تحت هدایت مدرسه دانش لازم را به دست می‌آورد، مهارت‌ها را کسب می‌کند و گرایش‌ها و ارزش‌ها را در خود تغییر می‌دهد (مالکی، ۲۰۱۹). در طراحی برنامه درسی سه رویکرد وجود دارد. این موارد عبارتند از موضوع محور، فراگیر محور و جامعه محور (فتحی و اجارگاه، ۲۰۱۹). طراح برنامه درسی می‌تواند به یک یا مجموعه‌ای از این موارد توجه داشته باشد، تصمیم‌گیری‌های خرد و کلان برنامه درسی مورد هدف را برنامه‌ریزی نماید. در واقع ساز و کارهای اجرای برنامه درسی و ارزش‌یابی آن بر اساس همین عناصر صورت می‌گیرد (موسی پور، ۲۰۲۰). صاحب‌نظران برنامه‌ریزی درسی در تعیین، اهمیت و توجه به عناصر برنامه درسی به تفاوت عمل کرده‌اند ولی سیر تحولی و تکوینی برنامه‌ریزی درسی نشان می‌دهد که روند این توجه جامعه‌نگر و تکاملی بوده است. به طوری که بر شناسایی و توجه به عناصر تشکیل دهنده برنامه درسی افزوده شده است تا آن‌جا که کلان در سال ۱۹۹۱ تعداد عناصر ضروری برای طراحی برنامه درسی را به نه مورد افزایش داد (مهر محمدی، ۲۰۲۰). در طراحی الگوی برنامه درسی توافقی وجود دارد و آن این است که عناصر چهارگانه اهداف برنامه درسی، محتوا، سازماندهی ارزش‌ها و ارزش‌یابی ارتباط دو سویه با یکدیگر دارند. بنابراین توجه به این عناصر چهارگانه الزامی است (کرامتی، ۲۰۲۱). در این پژوهش موضوع برنامه درسی، «تربیت اخلاقی» است و از آنجایی که وظایف فردی فراگیران مورد توجه است، این طراحی برنامه درسی هم موضوع محور است و هم فراگیر محور. از طرفی به دلیل این که تربیت اخلاقی در

5 Aristotle
6 Nadings
7 Huo & Xie

1 Piaget
2 Kolberg
3 Gilligan
4 Lickona

دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه مطرح بوده‌است. همچنین وظایف فردی مورد تاکید قرار داشته‌است. این نشان می‌دهد که برای طراحی الگوی این برنامه درسی علاوه بر پارامترهایی که در سطور فوق به آن اشاره شد به وظایف فردی نیز می‌بایست توجه شود. ماده درسی تربیت اخلاقی از حساسیت دیگری نیز برخوردار است. دانش‌آموزان دوره متوسطه که جریان رشد اخلاقی و ثبات رفتاری را طی می‌کنند، برای ورود به عرصه‌های اجتماعی آماده می‌شوند. بنابراین لازم است به رفتار فردی مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی گرایش داشته باشند تا در برقراری مناسبات با دیگران مورد پذیرش و تعامل قرار گیرند.

در پیشینه پژوهش مواردی که دلالت بر این حساسیت داشته مشاهده گردید. برنامه درسی مبتنی بر الگوی یکپارچه راهی مؤثر و کارآمد برای تربیت دانش‌آموزان در قرن بیست و یک بشمار می‌رود (دارک^۱، ۲۰۱۸). الگوی تلفیقی خرد و کلان در تصمیم‌گیری‌های برنامه درسی از آن جهت که به پایداری انسان و یادگیری بهینه و نیز آمادگی برای زندگی فردی اثرگذار خواهد بود (لحدمکی^۲، ۲۰۱۹). تجربه نشان داده‌است وقتی به کیفیت درونی و بیرونی برنامه درسی توجه شود، مطلوبیت برنامه درسی اجرا شده تضمین می‌گردد (میرعرب و ایزدی، ۲۰۲۰). در این پژوهش هدف کلی طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی در جهت تحقق وظایف فردی در دوره دوم متوسطه در دستور کار قرار داشته، شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های الگوی برنامه درسی و نیز عناصر تشکیل‌دهنده آن مورد توجه بوده‌است. همچنین پس از طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی اعتبارسنجی آن نیز در دستور کار قرار داشت. بر این اساس سؤالات پژوهشی به شرح ذیل صورت‌بندی گردید. ۱- ابعاد و مؤلفه‌های الگوی برنامه درسی تربیت اخلاق فردی دوره دوم متوسطه کدام است؟ ۲- عناصر برنامه درسی تربیت اخلاق فردی دوره دوم متوسطه کدام است؟ ۳- الگوی برنامه درسی تربیت

منابع برنامه درسی و عناصر برنامه درسی، تربیت اخلاقی را پوشش شود تا حاصل این مطالعه به طراحی الگوی برنامه درسی متناسب با آموزش و پرورش دوره متوسطه جامعه ایران کاربرد پیدا کند. بر این اساس نگارنده ناگزیر بوده است از یک طرف الزامات طراحی الگوی برنامه درسی را مورد توجه قرار دهد و از طرف دیگر مؤلفه‌های تربیت اخلاقی را از منابع سه‌گانه جامعه، فراگیران و موضوع درسی استخراج نماید.

در طراحی الگوی برنامه درسی رعایت توجه به الزامات برنامه‌ریزی درسی اجتناب‌ناپذیر است. توجه به اهداف آموزشی قبل از هر گونه طراحی از مهم‌ترین ضرورت‌ها به شمار می‌رود (موسی پور، ۲۰۲۰). تجربه نشان داده‌است در این رابطه توجه به منابع اطلاعاتی ماده درسی بسیار حائز اهمیت است. این منابع می‌تواند شامل موضوع درسی، ویژگی‌های فراگیران و ویژگی‌های جامعه باشد. البته این ویژگی‌ها از صافی‌های فلسفی تربیتی و روان‌شناسی و ارزش‌های حاکم بر جامعه یا ایدئولوژی حاکم بر جامعه عبور داده می‌شود (موسی پور، ۲۰۲۰). در هر طراحی برنامه درسی هر چه به عناصر تشکیل‌دهنده برنامه درسی بیشتر توجه شود و منابع اطلاعاتی تشکیل‌دهنده موضوع درسی بیشتر مورد بهره‌برداری قرار گیرد، از جامعیت بیشتری برخوردار می‌شود (رنج دوست، ۲۰۱۹). ممکن است در یک ماده درسی به رشد فردی دانش‌آموزان تاکید شود ولی در ماده درسی دیگری به رشد اجتماعی همان دانش‌آموزان پرداخته شود. بنابراین هدف کلی ماده درسی می‌تواند سازوکار طراحی الگوی برنامه درسی را تغییر دهد (مالکی، ۲۰۱۹). در طراحی الگوی برنامه درسی شرایط حاکم بر تعلیم و تربیت از یک طرف، اصول حاکم بر یادگیری، فلسفه تربیتی، نظام ارزشی جامعه، تمرکز یا عدم تمرکز نظام آموزشی جملگی اثرگذار بوده، نمی‌توان آن‌ها را نادیده گرفت (کرامتی، ۲۰۲۱). در این پژوهش ماده درسی تربیت اخلاقی برای

اخلاق فردی دوره دوم متوسطه کدام است؟ ۴-
اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاق فردی دوره دوم متوسطه کدام است؟

روش پژوهش

این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ جمع‌آوری داده‌ها کیفی بوده است. جامعه آماری را خبرگان دانشگاهی در رشته‌های برنامه‌ریزی درسی، الهیات و معارف اسلامی و روان‌شناسی در دانشگاه‌های استان مرکزی تشکیل داد. حجم نمونه تا دستیابی به کفایت داده‌ها ادامه داشته به گونه‌ای که ۳۰ نفر را شامل گردید. این افراد به روش هدفمند گزینش شدند. روش جمع‌آوری داده‌ها میدانی بوده، از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته بهره‌برداری گردید. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها بهره‌برداری از مدل کیفی کریپندورف بوده که در آن مرا حل نظم یافته گردآوری داده‌ها، واحد بندی، نمونه گیری، استخراج، تحلیل داده‌ها، کدگذاری و طبقه‌بندی، تفسیر و استنباط و تحلیل یکی پس از دیگری عملیاتی گردید. ضمناً به منظور اعتباریابی الگوی طراحی شده از روش دلفی استفاده شد. در این روش مفاد الگوی طراحی شده در قالب سازه‌های هفت‌گانه در اختیار پنج نفر از خبرگان ارزیاب قرار گرفت. هر یک از آن‌ها ابتدا به صورت جداگانه توافق خود را با هر یک از سازه‌ها اعلام، و در مورد سازه‌های توافق نشده اظهار نظر نمودند. این اظهارات که توسط همه اعضا صورت گرفت در چند نوبت رفت و برگشت ادامه یافت تا از پیشنهادها یکه‌دیگر آگاه شدند. پس از تعدیل و اصلاحات لازم الگوی طراحی شده به توافق ارزیابان رسید. حاصل این فرآیند در قالب دو نوع الگوی نوشتاری و ترسیمی بدست آمد. این افراد به روش هدفمند گزینش شدند. روش جمع‌آوری داده‌ها میدانی بوده، از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته بهره‌برداری گردید. با توجه به این که روش تحقیق آمیخته بوده است دو دسته داده‌های کیفی و کمی جمع‌آوری گردید. در بخش داده‌های کیفی ابتدا از طریق مراجعه به اسناد و منابع انتشار یافته و به روش کتابخانه‌ای داده‌های مورد نیاز جمع‌آوری گردید. دسته دیگر اطلاعات

کیفی مصاحبه با خبرگان دانشگاهی بود. این داده‌ها در راستای تعیین ابعاد و مولفه‌های برنامه درسی تربیت اخلاقی صورت گرفت. روش جمع‌آوری داده‌ها در این بخش پیمایشی بوده است لازم به ذکر است جمع‌آوری داده‌های میدانی مقارن با شرایط محدودیت‌های بهداشتی و کرونایی جامعه بود در این راستا رعایت الزامات پروتکل‌های بهداشتی و نیز هماهنگی‌های لازم از طریق مراکز دانشگاهی، مدیران گروه‌های آموزشی و هماهنگی قبلی با مصاحبه‌شوندگان ضرورت داشته است. برای جمع‌آوری داده‌های پرسش‌نامه‌های معلمان از روش پیمایش میدانی توأم با رعایت پروتکل‌های بهداشتی ضرورت داشته فرآیند جمع‌آوری داده‌ها با رعایت موارد محدودیت‌های کرونایی انجام گرفته است. بدین ترتیب جمع‌آوری داده‌های کیفی و کمی با شرایطی که به آن اشاره رفت انجام گرفت.

در بخش کیفی پژوهش، گروه مشارکت‌کنندگان، خبرگان دانشگاهی وجود داشت، که در آن انجام مصاحبه نیمه ساختار یافته مطرح بوده است حجم نمونه با رسیدن به حد اشباع داده ادامه داشته، به گونه‌ای که ۳۰ نفر از آن‌ها را شامل گردید در گزینش افراد مشارکت‌کننده از روش گلوله برفی بهره‌برداری شد، تا روند جمع‌آوری داده‌ها به کفایت لازم دست یافت. (مصاحبه شامل ۵ سوال کلی در بخش‌های مهم برنامه درسی شامل (عناصر برنامه درسی: محتوای درسی، فعالیت یادگیرندگان، روش ارزشیابی، ابزارهای یادگیری، زمان یادگیری، فضای یادگیری، گروه بندی فراگیران و راهبردهای تدریس). که زمان صرف شده برای هر مصاحبه ۳۰ دقیقه بوده است. این مصاحبه در مهر ماه ۱۴۰۰ در ایام کرونا صورت گرفته است.

در بخش کمی پژوهش برای تعیین حجم نمونه گروه معلمان که پاسخ به پرسش‌نامه پژوهش مطرح بوده است ابتدا از طریق مراجعه به جدول نمونه‌گیری مورگان حجم نمونه تعیین گردید که تعداد آن ۱۰۳ نفر بود. برای تعیین گزینش افراد نمونه از روش سهمیه تصادفی استفاده شد. بدین ترتیب که ابتدا تعدادی از دبیرستان‌ها در سطح

داده‌ها، واحد بندی، نمونه گیری، استخراج، تقلیل داده‌ها، کدگذاری و طبقه‌بندی، تفسیر و استنباط و تحلیل یکی پس از دیگری عملیاتی گردید.

ضمناً به منظور اعتباریابی الگوی طراحی‌شده از روش دلفی استفاده شد. در این روش مفاد الگوی طراحی شده در قالب سازه‌های هفت‌گانه در اختیار پنج نفر از خبرگان ارزیاب قرار گرفت. روش دلفی یا سنتزپژوهی است که در آن یافته‌های پژوهش در یک فرآیند چرخش خبرگان پژوهش‌گر، یافته‌های مطالعات خود را به صورت مرور نظام‌مند در شش مرحله مورد واکاوی قرار داده تا بر سر مؤلفه‌های آن به توافق برسند (گاف، ۲۰۱۲). در این پژوهش از تکنیک دلفی به شرح ذیل بهره‌برداری گردید. الگوی دلفی دارای شش مرحله بود که به ترتیب عبارتند از: ۱- تعیین معیارهای ورود، ۲- جستجو در پیشینه تحقیق، ۳- غربالگری، ۴- کدگذاری و طبقه‌بندی، ۵- ارزیابی، ۶- سنتز و خلق الگوی نهایی. مراحل اول تا چهارم در یک نشست هم‌اندیشی اعضای شش نفره بر سر سی گردید و مراحل پنجم و ششم توسط اعضا به صورت فردی انجام گرفت و اختلاف نظر آنها به اطلاع همه اعضا رسانیده شد تا در مراحل تبادل نظر چندگانه به توافق نهایی دست یافتند. هر یک از آنها ابتدا به صورت جداگانه توافق خود را با هر یک از سازه‌ها اعلام، و در مورد سازه‌های توافق نشده اظهار نظر نمودند. این اظهارات که توسط همه اعضا صورت گرفت در چند نوبت رفت‌وبرگشت ادامه یافت تا از پیشنهادها یکی‌دیگر آگاه شدند. پس از تعدیل و اصلاحات لازم الگوی طراحی‌شده به توافق ارزیابان رسید. حاصل این فرآیند در قالب دو نوع الگوی نوشتاری و ترسیمی بدست آمد.

یافته‌ها

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها بهره‌برداری از مدل کیفی کریپندورف بوده که در آن مراحل نظم یافته گردآوری داده‌ها، واحد بندی، نمونه گیری، استخراج، تقلیل داده‌ها، کدگذاری و طبقه‌بندی، تفسیر و استنباط و تحلیل یکی

منطقه به تصادف برگزیده شد آن گاه سهمیه‌ای از حجم نمونه برای هر دبیرستان در نظر گرفته شد و سپس از بین فهرست معلمان واجد شرایط یعنی حداقل ۱۰ سال سابقه تدریس در دوره دوم متوسطه و تخصص در تدریس تربیت اخلاقی. تعداد مورد نیاز به تصادف برگزیده شد.

ابزار پژوهش

۱. **مصاحبه با خبرگان دانشگاهی.** از این ابزار برای جمع‌آوری داده‌های کیفی مربوط به تعیین، ابعاد و مفاهیم برنامه درسی تربیت اخلاقی و در نوبتی دیگر برای هم‌اندیشی در اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی بهره‌برداری گردید. این مصاحبه به صورت نیمه ساختاریافته انجام گرفت، برای طراحی سئوالات آن از روش زمینه‌یابی کیفی بهره‌برداری گردید. در این ابزار تعداد پنج سؤال در نظر گرفته شد.

۲. **پرسشنامه معلمان.** از این ابزار برای جمع‌آوری داده‌های مربوط به تصمیم‌گیری خرد برنامه درسی تربیت اخلاقی شامل تعیین اولویت‌های شناسه‌ها، شاخص‌ها و مفاهیم تشکیل‌دهنده در این حوزه استفاده شده، معلمان مجرب در دوره متوسطه تجارب خود را با گویه‌های پرسش‌نامه تطبیق داده، به آن‌ها پاسخ دادند. ضمناً از داده‌های این ابزار برای شناسایی عناصر برنامه درسی در جهت ارتقای روایی الگوی طراحی شده بهره‌برداری گردید

۳. **سیاه‌ثبت داده‌ها.** از این ابزار برای داده‌های طبقه‌بندی شده تربیت اخلاق فردی بهره‌برداری گردید این داده‌ها حاصل یافته‌های فیش‌برداری بود که از طریق مراجعه و اسناد به دست آمد ضمن از سیاه‌ثبت داده‌ها برای هم‌اندیشی با نخبگان دانشگاهی در مورد الگوی طراحی برنامه درسی تربیت اخلاقی استفاده گردید. این فرآیند که از طریق به‌کارگیری تکنیک دلفی انجام گرفت به منظور اطمینان از الگوی طراحی شده صورت گرفت.

روش اجرای پژوهش

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها بهره‌برداری از مدل کیفی کریپندورف بوده که در آن مراحل نظم یافته گردآوری

پس از دیگری عملیاتی گردید؛ نتایج پژوهش به شرح زیر است. اولین سوال پژوهش: ابعاد و مؤلفه‌های الگوی برنامه درسی تربیت اخلاق فردی دوره دوم متوسطه کدام است؟ در این بخش داده‌های ناشی از اجرای مصاحبه با خبرگان دانشگاهی انعکاس داده شده است. در مصاحبه‌ی مذکور تعداد پنج سؤال در مورد تصمیم‌گیری خرد و کلان برنامه ریزی درسی تربیت اخلاقی مطرح شده بود. داده‌های بدست آمده بصورت گزاره‌های تربیت اخلاقی استخراج، کدگذاری و طبقه بندی شدند و دست آورد آن در قالب جداولی که متعاقب این نوشتار آمده، انعکاس داده شده است.

جدول ۱. ابعاد و مؤلفه‌های تربیت اخلاقی استخراج شده از مصاحبه با خبرگان دانشگاهی

ردیف	گزاره‌ها	ابعاد	مؤلفه‌ها
۱	آموزش اخلاق هموار در منابع دینی و فلسفی مطرح بوده، از ارزش و اعتبار لازم برخوردار بوده است.	اعتبار	موضوع
۲	صاحب‌نظران تعلیم و تربیت به ویژه در حوزه روانشناسی بر اعتبار و ضرورت تربیت اخلاقی تأکید داشته‌اند		درسی
۳	تربیت اخلاقی همواره بر اعتبار دستگاه تعلیم و تربیت به عنوان نهاد مجری تربیت دانش‌آموزان می‌افزاید		
۴	هر یک از رویکردهای تربیت اخلاقی از اعتبار نظری، فلسفی و ارزشی برخوردار بوده است.		
۵	بسیاری از نظام‌های آموزشی بر اهمیت تربیت اخلاقی واقف بوده، آن را در مدارس اجرا نموده‌اند.	اهمیت	
۶	امروزه تدارک برنامه درسی اخلاقی در مدارس از اهمیت بسزایی برخوردار است.		
۷	در اهمیت تربیت اخلاقی همین بس که شاخص‌های آن در اهداف غایی آموزش و پرورش ذکر شده است		
۸	اهمیت تربیت اخلاقی در این است که خروجی مدارس تربیت یافتگانی اخلاق مدار باشند		
۹	از جمله نیازهای فراگیران مواجهه رابطه سازنده با دیگران است که از طریق تربیت اخلاقی تأمین می‌شود	نیازهای	فراگیران
۱۰	فعالیت‌های بدنی و نیازهای زیستی از جمله نیازمندی‌های دانش‌آموزان است که از طریق تربیت اخلاقی پالایش می‌شوند.	سنی	
۱۱	فراگیران بر اساس مراحل رشدی خود نیازمندی‌های متفاوتی داشته، آموزه‌های اخلاقی می‌تواند پاسخگوی این نیازها باشد.		
۱۲	هرچه بر رشد سنی دانش‌آموزان افزوده می‌شود مسایل تربیتی آن‌ها نیز تعمیق می‌یابد. آموزه‌های اخلاقی پاسخگوی این نیازها می‌باشد		
۱۳	نیازمندی‌های دانش‌آموزان با توجه به جنسیت آن‌ها متفاوت بوده، تربیت اخلاقی در این زمینه راه گشا است.	نیازهای جنسیتی	
۱۴	حمایت اطرافیان از دانش‌آموزان در پرتو تربیت اخلاقی سازنده است		
۱۵	گذرانیدن دوران بلوغ در پسران و دختران متفاوت بوده، پاسخ به نیازهای آن‌ها از طریق سازوکارهای اخلاقی امکان پذیر است		
۱۶	والدین و مربیان در برآوردن نیازمندی‌های جنسیتی دانش‌آموزان در سایه آموزه‌های اخلاقی توفیق خواهند داشت		
۱۷	شخصیت رشد یافته در سایه برآوردن نیازهای فردی از طریق آموزه‌های اخلاقی امکان پذیر می‌گردد.	نیازهای فردی	
۱۸	تکوین شخصیت دانش‌آموزان در دوران تحصیل توأم با برآوردن نیازهای فردی آن‌ها ممکن می‌شود.		
۱۹	در تربیت اخلاقی رویه برآوردن نیازهای فردی به دانش‌آموزان آموزش داده می‌شود.		
۲۰	برآوردن نیازمندی‌های روحی و روانی در مراحل رشد از طریق تربیت اخلاقی تسهیل می‌یابد.		
۲۱	تربیت اخلاقی موجب می‌شود تا دانش‌آموزان بتوانند رفتارهای گذشته و فعلی خود را ارزیابی کنند.		

		از جمله پیامدهای تربیت اخلاقی اصلاح رفتار خویش است که در قشر دانش‌آموز نیز امکان‌پذیر است.	۲۲
		در تربیت اخلاقی دانش‌آموزان معیارهای رفتار اخلاقی دریافت می‌گردد و امکان اصلاح رفتار فراهم می‌شود.	۲۳
		عادت رفتاری ناشایست از طریق تربیت اخلاقی اصلاح و بهبود می‌یابد.	۲۴
		از جمله دستاوردهای تربیت اخلاقی باور دانش‌آموزان به ارزش‌های اخلاقی است	۲۵
		شناخت دانش‌آموزان از معیارهای اخلاقی در برنامه درسی تربیت اخلاقی ممکن می‌شود.	۲۶
		از جمله دستاوردهای تربیت اخلاقی باور دانش‌آموزان به معیارهای اخلاقی است.	۲۷
		در تربیت اخلاقی دانش‌آموز می‌تواند رفتار خود و دیگران را با مؤلفه‌های ارزشی اخلاق قیاس نماید.	۲۸
		یکی از شاخص‌های اخلاق محور صداقت است که فراگیران در حین تربیت اخلاقی با آن آشنا می‌شوند.	۲۹
		انتظار می‌رود دانش‌آموزان در گذراندن تربیت اخلاقی صفت راستگویی را تجربه کنند.	۳۰
		آراستن به مسئولیت‌پذیری و تعهد از دیگر صفات مهم در تربیت اخلاقی به شمار می‌رود.	۳۱
		خویشترن‌داری در دانش‌آموزان از طریق فعالیت‌های درسی اخلاق مدار کسب می‌شود.	۳۲
تصمیم‌گیری اهداف کلان آموزشی	جامعه	تربیت اخلاق فردی در سایه پاس‌داشت از میراث فرهنگی دوام و بقا پیدا می‌کند	۳۳
		بهره‌برداری از تجارب ملی در زمینه تربیت اخلاقی اجتناب‌ناپذیر است	۳۴
		در تربیت اخلاقی ضرورت توجه به نیازهای کنونی جامعه تعیین‌کننده و سرنوشت‌ساز است.	۳۵
		چنانچه در تربیت اخلاقی به نیازهای آینده جامعه توجه نشود، تربیت‌یافتگان ناکارآمد خواهند شد	۳۶
		تربیت اخلاقی می‌بایست به مناسبات کنونی دانش‌آموزان پاسخ دهد.	۳۷
		در برنامه درسی تربیت اخلاقی لازم است به مسایل کنونی محیط تربیتی توجه شود.	۳۸
		چنانچه برنامه تربیت اخلاقی به دور از واقعیت‌های جامعه اجرا شود چندان اثربخش نخواهد بود.	۳۹
		تربیت اخلاقی می‌بایست پاسخگوی واقعیت‌های موجود در جامعه و بهینه‌سازی رفتار اخلاقی دانش‌آموزان باشد	۴۰
		در برنامه درسی تربیت اخلاقی می‌توان از ارزش‌ها و هویت تمدنی میراث فرهنگی بهره‌برداری نمود.	۴۱
		در محتوای درسی تربیت اخلاقی می‌توان از دارایی فرهنگی که نمایان‌گر نبوغ خلاقانه میراث فرهنگی است،	۴۲
	امروزه در سطح جهانی ارزش‌های معماری، هنری و صنایع دستی به عنوان مصادیق تبادلات ارزشی یاد می‌شود	۴۳	
	مواجهه صحیح دانش‌آموزان با آثار میراث فرهنگی خود رفتاری اخلاق مدار است	۴۴	
	چنانچه در تربیت اخلاقی از فرهنگ غیرمحسوس مانند قصه‌ها، داستان‌های اخلاقی ضرب‌المثل‌ها بهره‌برداری شود بخشی از هویت فرهنگی پاس داشته می‌شود.	۴۵	
	از مظاهر هویت فرهنگی در جامعه ایرانی اخلاق در خانواده است.	۴۶	
	اگر هر دانش‌آموز در برنامه درسی تربیت اخلاقی به الزامات اخلاق فردی دست یابد، به بخش عمده‌ای از هویت فرهنگی خود دست یافته است.	۴۷	
	اخلاق فردی در سطح زندگی نمود پیدا می‌کند. در برنامه درسی تربیت اخلاقی شایسته است به این مهم پرداخته شود.	۴۸	
	میراث فرهنگی از آن جهت که با هویت فرهنگی اعضای جامعه پیوند دارد می‌تواند ارزش اخلاقی داشته باشد.	۴۹	
	در آموزه‌های اخلاقی می‌توان از مصادیق هویت تمدنی بهره‌برداری نمود.	۵۰	
	در برنامه درسی تربیت اخلاقی می‌توان از افتخارات هویت تمدنی و عبرت‌آموزی آن‌ها بهره‌برداری نمود	۵۱	
	بخشی از هویت فرهنگی در تمدن‌سازی گذشتگان نمود داشته است. از این مصادیق می‌توان در آموزه‌های اخلاقی بهره‌برداری نمود.	۵۲	
	اشاعه روحیه جوانمردی و پهلوانی و فتوت به عنوان هویت تمدنی در زمره آموزش‌های اخلاقی قرار دارد	۵۳	
۴	۹	جمع ۵۳ مورد	

طریق انتقال میراث فرهنگی به نسل حاضر امکان پذیری است. از آنجا که در سرمایه فرهنگی یک ملت هویت تمدنی، دارایی فرهنگی و نمادهای خلاقانه در عرصه‌های تاریخی، معماری، هنری، صنایع دستی، افتخارات و ارزش‌ها بوده است، انتقال این مصادیق در حیطه میراث فرهنگی می‌تواند جنبه‌ی آموزشی و عبرت‌آموزی و هویتی داشته باشد. در فرهنگ غیرمحمسوس یک ملت نشانه‌هایی از فرهنگ وجود دارد که بخشی از آن به صورت سینه به سینه به نسل‌های بعد منتقل می‌شود. ولی بخش دیگری از آن که مظاهری از هویت فرهنگی است می‌تواند از طریق برنامه درسی تربیت اخلاقی انتقال داده شود. قصص قرآنی، داستان‌های اخلاقی، ضرب‌المثل‌ها از جمله نشانگان فرهنگی است که می‌تواند مظاهری از ارزش‌های اخلاقی را نیز انتقال دهد. زندگی انسان از ابعاد مادی و معنوی برخوردار است. بخشی از آن در مناسبات روزمره تجربه می‌شود و بخش سازمان یافته آن از طریق برنامه‌های آموزش و پرورش رسمی انتقال داده می‌شود. استفاده از فرهنگ غیرمحمسوس که دغدغه‌ی مردمان یک سرزمین است، در تربیت اخلاقی می‌تواند سازنده و اثرگذار باشد. اساساً میراث فرهنگی از آن جهت که با هویت فرهنگی اعضای جامعه پیوند دارد می‌تواند ارزش اخلاقی داشته باشد. به عنوان مثال اشاعه روحیه جوانمردی، پهلوانی و فتوت به عنوان بخشی از هویت تمدنی مصادیقی از تربیت اخلاقی به شمار می‌روند بسیار پسندیده است که داستان‌ها، رویکردها و رفتارهای مصادیقی از این دست در برنامه درسی تربیت اخلاقی دانش‌آموزان در قالب متن، عکس و فعالیت‌های یادگیری انعکاس داده شود. بنابراین از انتقال میراث فرهنگی می‌توان از تربیت اخلاقی دانش‌آموزان بهره برداری نمود.

در این جدول ابعاد و مؤلفه‌های تربیت اخلاقی ناشی از اجرای مصاحبه با خبرگان دانشگاهی انعکاس داده شده است. به طوری که مشاهده می‌شود در این جدول تعداد ۴۰ گزاره شناسایی شده که به صورت ابعاد شش‌گانه: اعتبار، اهمیت، نیازهای سنی، نیازهای جنسیتی، نیازهای فردی و جامعه قابل طبقه‌بندی بوده است. این ابعاد شش‌گانه خود در قالب سه مؤلفه موضوع درسی، فراگیران و تصمیم‌گیران کلان اهداف آموزشی طبقه‌بندی شده‌اند. این یافته‌ها گواه آن است که از نظر خبرگان دانشگاهی تربیت اخلاقی نیازمند شناسایی اهداف آموزشی در سطوح خرد و کلان دارد. زیرا شاکله اصلی طراحی برنامه درسی را اهداف آموزشی تشکیل می‌دهد. سطح خرد تصمیم‌گیری در طراحی اهداف آموزشی به نیازمندی‌های فراگیران اختصاص دارد و سطح کلان آن به ویژگی‌های جامعه مربوط می‌شود. دو بعد اعتبار و اهمیت تیز تشکیل دهنده مؤلفه موضوع درسی تربیت اخلاقی است. این گفتمان خبرگان دانشگاهی از یک طرف با الگوهای برنامه‌ریزی درسی، خصوصاً با الگوی کلاین سازگاری دارد و از طرف دیگر زمینه طراحی برنامه درسی تربیت اخلاقی را فراهم می‌آورد. دستاورد دیگر این یافته‌ها فراهم کردن زمینه برای طراحی پرسشنامه‌ای است که به صورت نظرسنجی از معلمان تدارک دیده شود تا اولویت‌های ابعاد و مؤلفه‌های شناسایی شده مورد بررسی قرار گیرند. در جدول ۱ اظهارات خبرگان دانشگاهی در مورد میراث فرهنگی انعکاس دارد. در این جدول تعداد ۱۳ مورد از گزاره‌های تربیت اخلاقی شناسایی گردید که در قالب ابعاد سه‌گانه‌ی انتقال ارزش‌ها، هویت فرهنگی و آموزه‌های تمدنی قابل طبقه‌بندی بوده‌اند. چنین به نظر می‌رسد که خبرگان دانشگاهی بر این باورند که بخشی از تربیت اخلاقی از

جدول ۲. ابعاد و مؤلفه‌های تربیت اخلاقی استخراج شده از مصاحبه با خبرگان دانشگاهی در مورد تجارب ملی

ردیف	گزاره‌ها	ابعاد	مؤلفه‌ها
۱	در اهداف کلان سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به حفظ و تعالی میراث فرهنگی، تمدنی و هنری در سطح ملی اشاره شده است.		

۲	در سند برنامه درسی ملی به اصل تقویت و پایداری هویت ملی، ارزش‌های فرهنگی، میهن دوستی و انسجام فرهنگی اشاره شده است.	اسناد بالادستی
۳	در برنامه‌های درسی دینی پایه‌های دهم تا دوازدهم به طور ضمنی فارغ از الگوی معین به برخی از نشانه‌های تربیت اخلاقی اشاره شده که اغلب به صورت غیرمستقیم مطرح گردیده اند.	دهه ۱۳۹۰
۴	در مدارس قبل از انقلاب اسلامی آموزش اخلاق از طریق منابع کمک درسی مانند کلیله و دمنه، ادبیات سعدی، شاهنامه فردوسی آموزش داده می‌شد.	تجارب ملی
۵	در مکتب‌خانه‌های قبل از انقلاب اسلامی که ماهیتی دینی و مذهبی داشته است آموزش اخلاق به صورت‌های مستقیم و ضمنی وجود داشته، تأدیبات متریبان از جمله اهداف آموزشی بوده است.	انقلاب اسلامی
۶	در حال حاضر برنامه درسی ویژه‌ای برای تربیت اخلاقی در دوره متوسطه نظری وجود ندارد ولی در کتاب‌های دینی به طور ضمنی به نقل از سیره نبوی و ائمه معصومین به صفات اخلاقی آن پرداخته شده است.	بعد از انقلاب اسلامی
۷	در بسیاری از نظام‌های جهانی مانند کشورهای چین، ژاپن، آلمان آموزش اخلاق به طور ویژه طی کتاب درسی خاصی در پایه‌های مختلف آموزش داده می‌شده است.	سایر نظام‌های آموزشی
۸	در برخی نظام‌های آموزشی تربیت اخلاقی دانش‌آموزان را از طریق اجرای برنامه‌های غیرکلاسی اجرا نموده‌اند. مانند مشارکت دادن دانش‌آموزان در فعالیت‌های خارج از مدرسه در گروه‌های زیست محیطی، اجتماعی، کارآموزی.	آموزشی
۹	در برخی کشورها آموزش اخلاق به صورت رفتاری - مشاهده‌ای اجرا می‌شده است. مانند زندگی در مدرسه بدون کتاب درسی و یا تحصیل در مدرسه طبیعت.	
جمع ۹ مورد		۴
		۱

در جدول ۲ اظهارات خبرگان دانشگاهی در مورد تجارب ملی تربیت اخلاقی انعکاس داده شده است. در این جدول تعداد ۹ گزاره معطوف به تربیت اخلاقی شناسایی گردیده که در کدگذاری انجام گرفته تعداد ۴ بعد را به خود اختصاص داده است. مصاحبه شونده‌گان اعتقاد داشته‌اند تعیین تکلیف مفاد تربیت اخلاقی ابتدا از طریق اسناد بالادستی صورت می‌گیرد. در سند تحول بنیادین و در سند برنامه درسی ملی به برخی از ابعاد تربیت اخلاقی اشاره شده است که می‌تواند زمینه‌ای برای تهیه محتوای درسی تربیت اخلاقی باشد. تجربه ملی قبل از انقلاب اسلامی در تربیت اخلاقی نشان داده است در مدارس از طریق منابع کمک درسی مانند کلیله و دمنه، ادبیات سعدی، شاهنامه فردوسی و موارد مشابه برای اخلاق ورزی دانش‌آموزان بهره‌برداری می‌شده است. در مکتب خانه‌های قبل از انقلاب اسلامی که ماهیتی دینی و مذهبی داشتند، تأدیبات متریبان در زمره اهداف آموزشی و

تربیتی بوده است. پس از انقلاب اسلامی در پایه‌های تحصیلی آموزش و پرورش کتاب‌های دینی متحول گردیده، در خلال آن‌ها فرازهایی از تربیت اخلاقی گنجانیده شد. بهره‌گیری از سیره‌ی نبوی و ائمه‌ی معصومین و نیز اشاعه صفات اخلاقی آن‌ها از جمله این آموزش‌ها بوده است. به هر حال در نظام متمرکز آموزش و پرورش ایران تربیت اخلاقی به صورت ضمنی در قالب کتاب دینی انجام می‌گرفته است. این درحالی است که در بسیاری از کشورها مانند چین و ژاپن در تمام پایه‌های تحصیلی کتاب درسی جداگانه‌ای با عنوان تربیت اخلاقی یا آموزش اخلاق طراحی و اجرا می‌شده است. حتی در برخی کشورها فرصت‌ها و موقعیت‌های زندگی اخلاقی در مدرسه را برای دانش‌آموزان تدارک دیده‌اند که تجربه‌ای سازنده و اخلاق‌گرا محسوب می‌شده است. بنابراین استفاده از تجارب ملی در قالب رویکردهای سلبی و ایجابی می‌تواند دستاورد ارزنده‌ای به همراه داشته باشد.

جدول ۳. ابعاد و مؤلفه‌های تربیت اخلاقی استخراج شده از مصاحبه با خبرگان در مورد نیازهای کنونی و آینده دانش‌آموزان

ردیف	گزاره‌ها	ابعاد	مؤلفه‌ها
۱	بازیابی هویت فردی از جمله نیازمندی‌های دانش‌آموزان کنونی است.	خودشناسی	
۲	مواجهه صحیح و اخلاقی بازندگی روزمره در قالب سبک زندگی نیاز به خودشناسی و تطبیق بازندگی دارد.		

۳	از جمله رفتار معطوف به اخلاف فردی پیروی از الگوی مصرف است که در جامعه اولویت دارد.		
۴	تنظیم انتظارات دانش‌آموزان با اقتصاد خانواده در تربیت اخلاقی می‌گنجد.	نیاز رفتار	
۵	اخلاق بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی از دیگر ضروریات اخلاق فردی به شمار می‌رود.	اخلاق فردی	
۶	برخی از موارد و مصادیق تربیت اخلاقی از طریق نیازسنجی دانش‌آموزان قابل دسترسی است.		
۷	تعیین فاصله میان وضع موجود رفتار اخلاقی دانش‌آموزان با وضع مطلوب نشان دهنده نیازمندی‌های تربیت اخلاقی آنان است.	نیازهای کنونی و آینده	
۸	برقراری ارتباط سازنده با دیگران نیازمند رعایت الگوی اخلاقی است.	نیاز رابطه با دیگران	
۹	از جمله مصادیق رابطه، با دیگران حسن سلوک دانش‌آموز با اعضای خانواده است.		
۱۰	چنانچه دانش‌آموزان در گروه هم کلاسی‌ها ملزم به آداب اخلاقی باشند، از مزیت‌های آن بهره خواهند برد.		
۱۱	امروزه برخی از رابطه با دیگران از طریق شبکه‌های مجازی انجام می‌شود که خود نیازمند رعایت اصول اخلاقی است		
جمع ۱۱ مورد		۳	۱

در جدول ۳ اظهارات خبرگان دانشگاهی در مورد نیازهای کنونی و آینده دانش‌آموزان در یافت گردیده و انعکاس داده شده است. در این جدول تعداد ۱۱ گزاره‌ی معطوف به تربیت اخلاقی شناسایی گردیده که در سه بعد خودشناسی، نیاز رفتار اخلاق فردی و نیاز رابطه با دیگران طبقه‌بندی شده‌اند. خبرگان دانشگاهی بر این باورند که بازیابی هویت فردی از جمله نیازمندی‌های دانش‌آموزان به شمار می‌رود. آن‌ها در زندگی روزمره پس از خودشناسی نیازمند آنند که در مواجهه با مسایل زندگی روزمره تصمیم‌گیری‌های مبتنی بر معیارهای اخلاقی و رفتارهایی متناسب با ارزش‌های اخلاقی داشته باشند. حتی در نیازهای زیستی مانند رعایت الگوی مصرف، مواجهه با اقتصاد خانواده، بهره‌برداری از شبکه‌های اجتماعی، کاربرد رفتار اخلاقی ضرورت تام می‌یابد. برای

تشخیص نیازهای رفتار اخلاقی دانش‌آموزان می‌توان به تعیین فاصله میان وضع موجود رفتار فعلی آن‌ها با وضع مطلوب اخلاقی آن‌ها مقایسه شود. معلمان از این تعیین فاصله می‌توانند به نیازمندی اخلاقی دانش‌آموزان پی برده، آن‌ها را در حوزه اخلاق رهنمون شوند. در زندگی اجتماعی کنونی که بخشی از آن از طریق رابطه با دیگران از طرق شبکه‌های اجتماعی شکل گرفته است، پیروی از الگوی اخلاقی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. همچنین حسن سلوک دانش‌آموزان با یکدیگر و نیز همدلی آن‌ها با اعضای خانواده‌های شان اگر با آموزه‌های اخلاقی توأم شود کیفیت زندگی آن‌ها را ارتقا می‌دهد. دست‌یابی به مزیت‌های اخلاقی از این دست می‌تواند در آموزه‌های تربیت اخلاقی انجام پذیرد. خصوصاً تدارک محتوای درسی ویژه بسیار سازنده خواهد بود.

جدول ۴. ابعاد و مؤلفه‌های تربیت اخلاقی استخراج از مصاحبه با خبرگان در مورد مسائل روز و واقعیت‌های موجود			
ردیف	گزاره‌ها	ابعاد	مؤلفه‌ها
۱	دانش‌آموز در مرحله بلوغ نیازمند مواجهه صحیح با مدیریت بدن است که آموزه‌های اخلاقی را طلب می‌کند.	توانایی پایش رفتار خود و واقعیت‌های موجود	مسائل روز
۲	استقلال طلبی در نوجوانان به دور از اضطراب و استرس نیازمند پیروی از الگوی اخلاق فردی است.		
۳	آموزهای که به ایجاد ارزش در نوجوانان بیانجامد سازنده و تعالی‌بخش است.		
۴	دانش‌آموزی که معیارهای اخلاقی را بشناسد خواهد توانست رفتار خویش را ارزیابی نماید.		
۵	دانش‌آموزی که بتواند معیارهای اخلاقی را با رفتار دیگران مقایسه و ارزیابی نماید صدق و کذب آن را تشخیص می‌دهد.	توانایی پایش رفتار دیگران	
۶	در تربیت اخلاقی می‌توان از تحلیل رفتار بازیگران فیلم‌های کوتاه برای قضاوت اخلاقی دانش‌آموزان بهره‌برداری نمود.		

۷	در دست داشتن معیارهای رفتار اخلاقی می‌تواند دانش‌آموزان را در بهره‌برداری از شبکه‌های اجتماعی یاری نموده، رفتار مخاطبان را پیش نماید.	
۸	در حیات فردی دانش‌آموزان پای‌بندی به الگوهای بهداشت فردی و اجتماعی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.	
۹	نگهداشت سلامت روان و تأمین نشاط و انگیزه پیشرفت با اخلاق فردی نیز پیوند دارد. پذیرش	
۱۰	در آموزه‌های مدرسه‌ای به همان میزان که به اخلاق فضیلت پرداخته می‌شود به اخلاق ردیلت نیز پرداخته شود. ارزش‌های اخلاقی	
۱۱	ایجاد فرصت پاسخ به سؤالات اخلاقی دانش‌آموزان در کلاس در تربیت اخلاقی آن‌ها اثرگذار است. مسائل روز	
۱۲	در تربیت اخلاقی شایسته مصادیق عمل صالح به خوبی برای دانش‌آموزان ارایه شود تا الگوی رفتاری آن را درک نمایند. و واقعیت‌های موجود	
۱۳	بخشی از آموزه‌های اخلاقی دانش‌آموزان از طریق مشاهده رفتار دیگران در جامعه کسب می‌شود. به همین دلیل بهتر است در کلاس تربیت اخلاقی این موارد از طریق مباحثه مطرح، پالایش و پاسخ داده شود. ارزش‌های اخلاقی	
۱۴	دانش‌آموزان دوره متوسطه توانایی استدلال دارند. از این توانایی می‌توان برای استخراج رفتار اخلاقی بهره‌برداری نمود.	
۱۵	بسیار پسندیده است که نوجوانان دانش‌آموزان به صفات اخلاق فضیلت مانند راست‌گویی، صداقت، پاک-دामी آراسته شوند. آراستگی به صفات اخلاقی	
۱۶	در آراستن دانش‌آموزان به صفات اخلاق فضیلت بهتر است از حیثه‌های یادگیری دانش، نگرش و رفتار اخلاقی بهره‌برداری شود.	
۱۷	بهترین روش یادگیری صفات اخلاقی مشاهده مستقیم دانش‌آموزان از الگوهای موجود است. اولین الگوی اخلاقی دانش‌آموزان معلم کلاس است.	
۱۸	بسیار شایسته است که دانش‌آموزان در شناخت صفات ردیلت‌های اخلاقی تجهیز شده تا در عرصه‌های مختلف از آن‌ها بهره‌برداری نمایند. پرهیز از ردیلت‌های اخلاقی	
۱۹	در تربیت اخلاقی می‌توان از الگوهای ضد اخلاقی تاریخی- اجتماعی به عنوان مصادیق عبرت‌آموزی بهره‌برداری نمود.	
۲۰	اساساً اگر جو مدرسه و کلاس درس از ردیلت‌های اخلاقی پالایش شده باشد، در حیات دانش‌آموزان تأثیر مثبت خواهد داشت.	
۲۱	در برنامه درسی تربیت اخلاقی می‌توان الزامات و ضرورت‌های سلبی و ایجابی رفتار اخلاقی را مطرح نمود.	
۱	۶	جمع ۲۱ مورد

برده، بینش و رفتار اخلاقی پیدا می‌کند. در دوران کنونی که آسیب‌های حقیقی و مجازی شتاب گرفته است، طراحی برنامه درسی تربیت اخلاقی به تناسب مسایل روز واقعیت‌های موجود اجتناب‌ناپذیر گردیده است. حتی در مسایل زیستی مانند بهداشت فردی، مراقبت از سلامت روان، الگوی تغذیه و غیره می‌توانند در سایه پذیرش ارزش‌های اخلاقی تضمین‌کننده سلامت جسمانی و معنوی نوجوانان باشد. اساساً عمل صالح در گروهی باور به ارزش‌های اخلاقی و پیروی از الگوهای رفتاری آن است. اگرچه بخشی از یادگیری دانش‌آموزان از طریق مشاهده رفتار دیگران در خانواده، مدرسه، جامعه و رسانه صورت می‌گیرد، ولی تربیت اخلاقی آموزشگاهی می‌تواند جهت‌گیری صحیح اخلاقی را به دانش‌آموزان رهنمون شوند.

در جدول ۴ اظهارات خبرگان دانشگاهی در مورد مسایل روز و واقعیت‌های موجود اختصاص یافته است. در این جدول تعداد ۲۱ گزاره معطوف به تربیت اخلاقی انعکاس داده شده که در قالب ابعاد شش‌گانه طبقه‌بندی شده است. خبرگان دانشگاهی بر این باور بوده‌اند که چنانچه دانش‌آموزان به دانش، ارزش و مهارت‌های رفتار اخلاقی دست یابند، توانایی پیشرفت خود را خواهند داشت. اساساً تشخیص درست از نادرست با در دست داشتن معیارهای اخلاقی امکان‌پذیر است. برنامه درسی تربیت اخلاقی فرصت بسیار مغتنمی است که مصادیق عینی و ذهنی تربیت اخلاقی را به دانش‌آموزان ارایه نمایند. دانش‌آموزی که بتواند معیارهای اخلاقی را با رفتار خود یا دیگران مقایسه و ارزیابی نماید، به صدق و کذب آن پی

بخش دیگری از داده‌های عناصر برنامه درسی از طریق مصاحبه با خبرگان فراهم گردید در مصاحبه مذکور سؤال ویژه‌ای برای عناصر برنامه درسی در نظر گرفته شده بود. گزاره‌های بدست آمده در این مصاحبه شناسایی، کدگذاری، طبقه‌بندی و در جدول مربوطه سازماندهی شدند این جدول در ادامه این نوشتار آورده شده است.

جدول ۵. ابعاد و مؤلفه‌های عناصر برنامه درسی استخراج شده از مصاحبه با خبرگان دانشگاهی

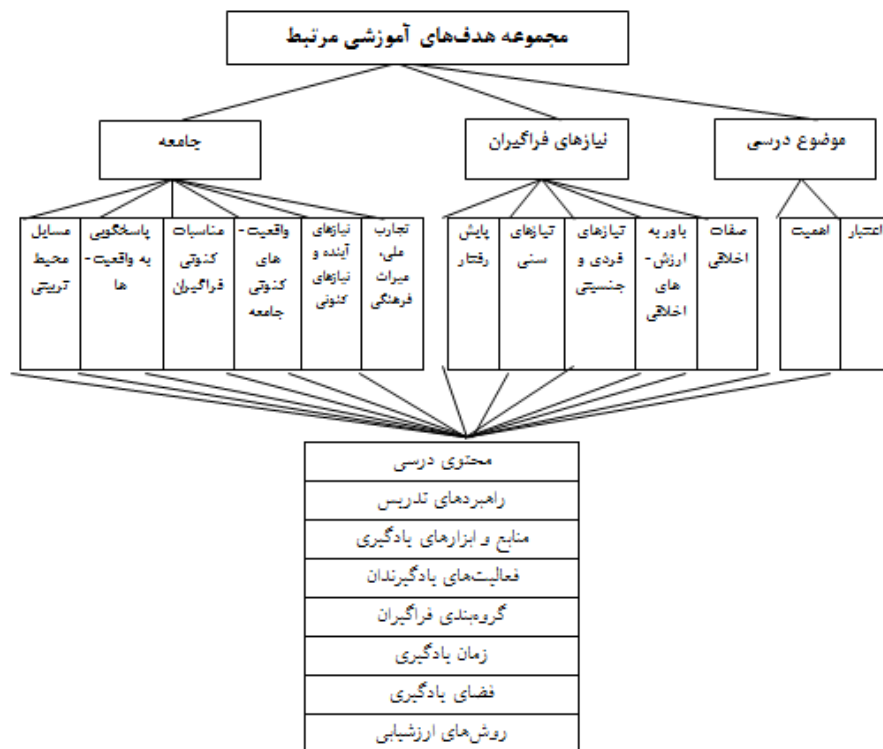
ردیف	گزاره‌ها	ابعاد	مؤلفه‌ها
۱	توانایی دانش‌آموز در ارزیابی رفتارهای گذشته و فعلی خود در مقایسه یا معیارهای اخلاقی	اهداف	عناصر برنامه درسی
۲	توانایی دانش‌آموز در اصلاح رفتار خویش پس از دریافت آموزه‌های تربیت اخلاقی	آموزشی	
۳	شناسایی و تشخیص دانش‌آموز در معیارهای رفتار اخلاقی برای خویش‌شناسی		
۴	توانایی اصلاح عادات رفتاری ناشایست یا خلاق اخلاق توسط دانش‌آموز		
۵	دست‌یابی دانش‌آموز نسبت به باورداشت ارزش‌های اخلاقی.		
۶	شناخت دانش‌آموز نسبت به برنامه‌های اخلاقی برای توجه به رفتارهای آن‌ها		
۷	توانایی دانش‌آموزان در مقایسه کردن رفتار خود و دیگران از طریق مؤلفه‌های ارزشی - اخلاقی		
۸	ذهنیت یافتگی دانش‌آموزان نسبت به باورمندی در آموزه‌های تربیت اخلاقی		
۹	آراسته شدن دانش‌آموزان به صفت راست‌گویی پس از گذراندن روش تربیت اخلاقی.		
۱۰	آراسته شدن دانش‌آموز به ویژگی‌های صداقت، تعهد و مسئولیت‌پذیری پس از تربیت اخلاقی.		
۱۱	توانایی خویش‌داری و خودشناسی دانش‌آموزان از اجرای فعالیت‌های درسی اخلاق مدار.		
۱۲	در برنامه درسی تربیت اخلاقی لازم است حیطه‌های یادگیری دانش، نگرش و رفتار مورد توجه باشد.	محتوای درسی	محتوای درسی
۱۳	در محتوای درسی تناسب عناصر متنی، تصویری و فعالیت‌های یادگیری می‌بایست پیش‌بینی شود.		
۱۴	محتوای درسی تربیت اخلاقی می‌بایست برای دانش‌آموزان باورپذیر و عملی باشد.		
۱۵	در طراحی محتوای درسی تربیت اخلاقی لازم است به مفاهیم عینی و ذهنی برای تسهیل یادگیری فراگیران توجه شود.		
۱۶	در پایان هر درس لازم است فعالیت‌های یادگیری برای دانش‌آموزان در حیطه نگرش مثبت به اخلاق‌گرایی پیش‌بینی شود.	فعالیت‌های یادگیرندگان	
۱۷	در پایان هر درس شایسته است فعالیت‌های یادگیری مبتنی بر دانش اخلاقی پیش‌بینی شود.		فعالیت‌های یادگیرندگان
۱۸	در پایان هر درس شایسته است فعالیت‌های یادگیری در حیطه عمل به اخلاق پیش‌بینی شود. این فعالیت‌ها می‌تواند به صورت‌های فردی و گروهی در داخل کلاس یا خارج از آن صورت پذیرد.		
۱۹	در ارزشیابی برنامه درسی تربیت اخلاقی ضرورت دارد به سنجش نگرش و باورپذیری فراگیران توجه شود.	روش ارزشیابی	
۲۰	در ارزشیابی برنامه درسی تربیت اخلاقی لازم است به سنجش دانش اخلاقی فراگیران توجه شود.		روش ارزشیابی
۲۱	در ارزشیابی برنامه درسی تربیت اخلاقی لازم است به سنجش رفتار و عمل اخلاقی فراگیران توجه شود.		
۲۲	پسندیده است در فرایند یادگیری اخلاقی از طرح مسایل قضاوت اخلاقی بهره برداری شود.	منابع و ابزار یادگیری	
۲۳	شایسته است در فرایند تربیت اخلاقی از طرح داستان‌های عینی اخلاقی بهره برداری شود.		
۲۴	در فرایند یاددهی - یادگیری تربیت اخلاقی از ابزارهای فیلم، اسلاید و پیام‌های اخلاقی بهره برداری شود		

۲۵	زمان تربیت اخلاقی در قالب ساعت آموزش رسمی و جدول هفتگی، صبح گاهی در نظر گرفته شود.	زمان
۲۶	زمان یاددهی - یادگیری درس تربیت اخلاقی به طور مستقل در طول هفته در نظر گرفته شود.	
۲۷	مدت آموزش تربیت اخلاقی در هفته دو ساعت آموزشی جداگانه در نظر گرفته شود.	
۲۸	در بخش ارتقای دانش تربیت اخلاقی از فضای معمول کلاس در مدارس بهره برداری شود.	فضا
۲۹	در بخش ارتقای بینش و نگرش دانش آموزان به آموزه‌های اخلاقی از فضاهای مذهبی خارج از کلاس استفاده شود.	
۳۰	در بخش تمرین رفتار اخلاقی و مشاهدات اخلاقی از طریق فضاهای عمومی خارج از مدرسه مانند مشاهدات اجتماعی بهره برداری شود.	
۳۱	در بخش تمرین رفتار اخلاقی از طریق تحلیل فیلم‌های اخلاقی بهره برداری شود.	
۳۲	ایجاد فرصت فعالیت‌های گروهی دانش آموزان برای تکمیل تربیت اخلاقی ضرورت دارد.	گروه‌بندی
۳۳	ایجاد موقعیت‌های گروهی مانند مشاهدات خارج از کلاس در تکمیل تربیت اخلاقی ضرورت دارد.	
۳۴	ایجاد فعالیت‌های مشارکتی دانش آموزان و پیش‌بینی آن در برنامه درسی تربیت اخلاقی ضرورت دارد.	
۳۵	بهره‌برداری از روش‌های فعال که دانش آموزان مشارکت داشته باشند، سازنده است	راهبردهای تدریس
۳۶	بهره برداری از رویکرد تلفیقی که حیطه‌های یادگیری را پوشش دهد مناسب و اثرگذار است.	
۳۷	استفاده از روش‌های مباحثه، مناظره و گفتگو در استدلال مسایل اخلاقی کارآمد و سازنده است.	
جمع ۳۷ مورد		
۱	۹	

دومین سوال پژوهش: الگوی برنامه درسی تربیت اخلاق فردی دوره دوم متوسطه کدام است؟

پس از آنکه مجموعه هدف‌های آموزشی تربیت اخلاق و گزاره‌های معطوف به عناصر برنامه درسی استخراج و پالایش شدند. در الگوی نقشه راه کلان‌جانبی گردیدند. این گزاره‌ها در واقع الزامات برنامه‌ریزی درسی مبتنی بر کلان‌است که برای طراحی برنامه درسی تربیت اخلاقی جانبی شده‌اند. بخش نخست الگو شامل گزاره‌های مجموعه «هدف‌های آموزشی» است و بخش دوم شامل گزاره‌های «عناصر برنامه درسی» است. در تدوین گزاره‌های مربوط به اهداف آموزشی به مؤلفه‌های اهمیت، اعتبار، نیازهای فراگیران، ویژگی‌های جامعه، پرداخته شده و در بخش دوم گزاره‌های عناصر برنامه درسی تحت عناوین محتوای درسی، فعالیت‌های یادگیرندگان، روش ارزشیابی، منابع و ابزار یادگیری، زمان، فضا، گروه‌بندی فراگیران و راهبردهای تدوین پرداخته شده است.

در این جدول ابعاد و مؤلفه‌های عناصر برنامه درسی ناشی از تجزیه و تحلیل متن مصاحبه با خبرگان دانشگاهی انعکاس داده شده است. مصاحبه‌شوندگان گزاره‌هایی را در پاسخ به سؤالات مصاحبه بیان داشته بودند که مجموعه هر سازه از آن‌ها معرف یک بعد از عناصر برنامه درسی بوده است. در واقع هر سازه از گزاره‌ها اشتراک معنایی داشته، قابل طبقه‌بندی در ذیل یکی از عناصر برنامه درسی بوده است. یافته‌های این جدول حاکی از آن است که خبرگان دانشگاهی برای تبیین اهداف آموزشی در برنامه درسی تربیت اخلاقی تعداد ۱۱ گزاره را منعکس نموده بودند. برای عنصر محتوای درسی تعداد چهار گزاره، فعالیت‌های یادگیری سه گزاره، روش ارزشیابی، سه گزاره، منابع و ابزار یادگیری سه گزاره، زمان یادگیری و فضای یادگیری هر کدام سه گزاره، گروه‌بندی فراگیران سه گزاره و راهبردهای تدریس تعداد سه گزاره از بیشترین فراوانی برخوردار بودند. در مجموع تعداد ۳۷ گزاره بدست آمد که پس از کدگذاری در نه طبقه سازماندهی گردید. این موارد نه‌گانه عناصر تشکیل‌دهنده برنامه درسی، تربیت اخلاقی، دوره دوم متوسطه محسوب می‌شود.

شکل ۱. الگوی برنامه‌ریزی درسی تربیت اخلاقی

جدول ۶. بخش نخست الگو. مجموعه هدف‌های آموزشی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی دوره دوم متوسطه نظری	
اهمیت	- تدارک برنامه درسی تربیت اخلاقی در مدارس از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد. - بسیاری از نظام‌های آموزشی بر اهمیت تربیت اخلاقی واقف بوده، آن را در مدارس خود اجرا نموده‌اند. - در اهمیت تربیت اخلاقی همین بس که مؤلفه‌های آن در اسناد بالادستی و در اهداف غایی آموزش و پرورش آمده است. - انتظار می‌رود پس از اجرای برنامه درسی تربیت اخلاقی خروجی مدارس تربیت یافتگانی اخلاق مدار باشند.
اعتبار	- آموزش اخلاق همواره در منابع دینی و فلسفی مطرح بوده، در زمره ارزش‌های تعلیمی و تربیتی شناخته شده است. - صاحب نظران تعلیم و تربیت در حوزه‌های روانشناسی و معارف دینی بر اعتبار به ضرورت تربیت اخلاقی تأکید داشته‌اند. - تربیت اخلاقی همواره بر اعتبار بیرونی دستگاه تعلیم و تربیت به عنوان نهاد مجری تربیت دانش‌آموزان می‌افزاید. - هر یک از رویکردهای تربیت اخلاقی از اعتبار نظری مانند دیدگاه‌های فلسفی، دینی و روانشناختی برخوردار بوده است.
نیازهای سنی	- فراگیران بر اساس مراحل رشدی خود نیازهای متفاوتی داشته، آموزه‌های اخلاقی می‌تواند پاسخگوی این نیازها باشد. - هر چه بر رشد سنی دانش‌آموزان افزوده می‌شود، مسایل تربیتی آن‌ها نیز تعمیق می‌یابد، آموزه‌های اخلاقی پاسخگوی این نیازها خواهد بود. - فعالیت‌های بدنی و نیازهای زیستی از طریق تربیت اخلاقی پالایش و بهبود می‌یابند. - از جمله نیازهای فراگیران مواجهه صحیح برقراری ارتباط با دیگران است که از طریق تربیت اخلاقی تعالی می‌یابد.
نیازهای جنسیتی	- نیازمندی‌های فراگیران با توجه به جنسیت‌های آن‌ها متفاوت بوده، تربیت اخلاقی در این زمینه راه‌گشا است. - حمایت اطرافیان از پسران و دختران دانش‌آموز در پرتو تربیت اخلاقی سازنده خواهد بود. - طی کردن دوران بلوغ در پسران و دختران متفاوت بوده، پاسخ به نیازهای آن‌ها از طریق سازوکارهای تربیت اخلاقی امکان پذیر می‌گردد. - والدین و مربیان در برآوردن نیازمندی‌های متفاوت دختران و پسران در سایه آموزه‌های اخلاقی توفیق بیشتری خواهند داشت.

	<p>نیازهای فردی</p> <ul style="list-style-type: none"> - برآوردن نیازهای فردی توأم با شخصیت رشد یافته از طریق تربیت اخلاقی امکان پذیر می‌گردد. - در تربیت اخلاقی رویه‌ی برآوردن نیازهای فردی به دانش‌آموزان آموزش داده می‌شود. - تکوین شخصیت فراگیران در دوران تحصیل با توجه به نیازهای فردی و در پرتو آموزه‌های اخلاقی ممکن می‌شود. - نیازمندی‌های روحی و روانی و جسمانی فراگیران توأم با تربیت اخلاقی تسهیل می‌یابد.
	<p>پایش رفتار</p> <ul style="list-style-type: none"> - تربیت اخلاقی موجب می‌شود تا دانش‌آموزان بتوانند رفتارهای گذشته و فعلی خود را ارزیابی کنند. - عادات رفتاری ناشایست از طریق دریافت تربیت اخلاقی اصلاح و بهبود می‌یابد. - در تربیت اخلاقی فراگیران معیارهای رفتار اخلاقی را دریافت می‌کنند، آن‌گاه امکان اصلاح رفتار آن‌ها فراهم می‌شود
	<p>باورپذیری</p> <ul style="list-style-type: none"> - از جمله دستاوردهای تربیت اخلاقی دست‌یابی آن‌ها به ارزش‌های اخلاقی است. - شناخت دانش‌آموزان از معیارهای اخلاقی در برنامه درسی تربیت اخلاقی ممکن می‌گردد. - باورپذیری فراگیران به معیارهای اخلاقی در رشد و تعالی آن‌ها اثرگذار است.
	<p>آراسته شدت به صفات اخلاقی</p> <ul style="list-style-type: none"> - در تربیت اخلاقی فراگیران با صفات پسندیده‌ای چون صداقت و راست‌گویی آشنا شده، در رفتار آنها تأثیر دارد. - آراستن به مسئولیت‌پذیری و تعهد از دیگر صفات مهم در تربیت اخلاقی محسوب می‌شود. - خوب‌ستن‌داری، پرهیز از ردیلت‌ها و آراسته شدن به فضیلت‌ها در سایه تربیت اخلاقی ممکن می‌شود.
	<p>جامعه:</p> <ul style="list-style-type: none"> - پاسداشت هویت و میراث فرهنگی در سایه تربیت اخلاقی دوام و بقا پیدا می‌کند. - اجرای برنامه درسی تربیت اخلاقی از طریق بهره برداری از تجارب ملی موجود تسهیل می‌یابد. - در تربیت اخلاقی ضرورت توجه به نیازهای کنونی جامعه سرنوشت ساز است. - چنان‌چه در تربیت اخلاقی به مناسبات کنونی فراگیران توجه شود در رشد و تعالی آن‌ها اثرگذار است. - توجه به نیازهای آینده تربیت یافتگان از طریق تربیت اخلاقی کارآمد خواهد بود. - در برنامه درسی تربیت اخلاقی ضرورت توجه به مسایل کنونی جامعه و محیط تربیتی اجتناب‌ناپذیر است. - برنامه درسی تربیت اخلاقی چنان‌چه به دور از واقعیت‌های جامعه طراحی و اجرا شود چندان اثربخش نخواهد بود. - در برنامه درسی تربیت اخلاقی پاسخگویی به واقعیت‌های موجود در جامعه بسیار حائز اهمیت است. - مهمترین هدف در تربیت اخلاقی فراگیران بهینه‌سازی رفتار فردی آن‌ها از طریق تطبیق با معیارهای اخلاقی است. <p>میراث فرهنگی تجارب ملی نیازهای کنونی مسایل روز واقعیت‌ها</p>

جدول ۷. بخش دوم: گزاره‌های عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی

	<p>محتوای درسی</p> <ul style="list-style-type: none"> - در محتوای درسی تربیت اخلاقی لازم است به حیطه‌های یادگیری دانش، نگرش و رفتار توجه کافی صورت پذیرد. - در محتوای درسی تربیت اخلاقی تناسب عناصر متن، تصویر و فعالیت‌های یادگیری می‌بایست رعایت شود. - محتوای درسی تربیت اخلاقی می‌بایست برای دانش‌آموزان باورپذیر و عملی باشد. - در طراحی محتوای درسی تربیت اخلاقی لازم است به مفاهیم عینی و ذهنی برای تسهیل یادگیری فراگیران توجه شود.
	<p>راهبردهای تدریس</p> <ul style="list-style-type: none"> - بهره برداری از روش‌های فعال که دانش‌آموزان در آن مشارکت داشته باشند سازنده است. - بهره برداری از رویکرد تلفیقی که حیطه‌های یادگیری را پوشش دهد مناسب و اثرگذار است. - استفاده از روش‌های مباحثه، مناظره، گفتگو، استدلال و قضاوت مسایل اخلاقی کارآمد و سازنده است.
	<p>منابع و ابزار یادگیری</p> <ul style="list-style-type: none"> - شایسته است در فرایند تربیت اخلاقی از طرح داستان‌های عینی - اخلاقی بهره برداری شود. - پسندیده است در فرایند یادگیری اخلاقی از طرح مسایل استدلال و قضاوت اخلاقی بهره‌برداری شود. - در فرایند یاددهی - یادگیری تربیت اخلاقی از ابزارهای فیلم و اسلاید و تحلیل مسایل اخلاقی آن بهره برداری شود.
	<p>فعالیت‌های یادگیرندگان</p> <ul style="list-style-type: none"> - در پایان هر درس شایسته است فعالیت‌های یادگیری مبتنی بر ارتقای دانش اخلاقی پیش‌بینی شود. - در پایان هر درس شایسته است فعالیت‌های مبتنی بر تقویت نگرش مثبت فراگیران به اخلاق‌گرایی پیش‌بینی شود. - در پایان هر درس شایسته است فعالیت‌های مرتبط با تمرین رفتار اخلاق پیش‌بینی شود. - در پایان هر درس شایسته است فعالیت‌های فردی و گروهی اعم از داخل و خارج از کلاس برای فراگیران پیش‌بینی شود.
	<p>گروه‌بندی فراگیران</p> <ul style="list-style-type: none"> - ایجاد موقعیت فعالیت گروهی فراگیران مانند مشاهدات رفتار اخلاقی خارج از کلاس ضرورت دارد. - ایجاد فرصت فعالیت‌های گروهی برای تمرین رفتار اخلاقی و تربیت تکمیلی ضرورت دارد. - ایجاد فرصت‌های مشارکتی رفتار اخلاقی پیش‌بینی شده در برنامه درسی تربیت اخلاقی ضرورت دارد.
	<p>زمان</p> <ul style="list-style-type: none"> - زمان یاددهی - یادگیری درس تربیت اخلاقی به طور مستقل در برنامه هفتگی کلاس درس در نظر گرفته شود. - زمان تربیت اخلاقی در قالب ساعت آموزش رسمی، برنامه آشکار در جدول هفتگی صبحگاهی در نظر گرفته شود.

	- مدت آموزش تربیت اخلاقی در هفته ۲ ساعت آموزشی جداگانه در نظر گرفته شود.
فضا	- در اجرای برنامه درسی تربیت اخلاقی می‌توان از فضای معمول کلاس در مدارس بهره برداری نمود. - در بخش ارتقای بینش و نگرش دانش‌آموزان استفاده از فضاهای مذهبی خارج از کلاس یا مدرسه ضرورت می‌یابد. - در بخش تمرین رفتار اخلاقی و مشاهدات رفتار اخلاقی استفاده از فضاهای عمومی خارج از مدرسه مانند مشاهدات اجتماعی ضرورت دارد. - در بخش تمرین استدلال و قضاوت اخلاقی استفاده از اتاق سمعی-بصری برای تحلیل فیلم‌های اخلاقی ضرورت دارد.
روش ارزشیابی	- در ارزشیابی برنامه درسی تربیت اخلاقی لازم است به سنجش دانش اخلاقی فراگیران توجه شود. - در ارزشیابی برنامه درسی تربیت اخلاقی ضرورت دارد به سنجش نگرش و باورپذیری فراگیران توجه شود. - در ارزشیابی برنامه درسی تربیت اخلاقی لازم است به ارزیابی رفتار و عمل اخلاقی فراگیران پرداخته شود.

بحث و نتیجه‌گیری

طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی دوره دوم متوسطه نشان داد اولین مؤلفه این الگو تعیین اهداف آموزشی بوده که براساس تصمیم‌گیری سطوح خرد و کلان برنامه‌ریزی درسی انجام می‌شود. این اهداف در ابعاد اعتبار و اهمیت طرح می‌شوند و تعیین آن‌ها مبتنی بر نیازمندی‌های فراگیران شامل نیازهای سنی، نیازهای جنسیتی، فردی و نیازمندی‌های اخلاقی صورت گرفت. توجه به ارزیابی پیش رفتار و اصلاح عادات رفتاری براساس شناخت معیارهای رفتار اخلاقی بسیار تعیین‌کننده است تا دانش‌آموزان به باورمندی لازم به ارزش‌های اخلاقی و عمل به آن‌ها گرایش پیدا کنند. از آنجاکه ارزش‌های اخلاقی در مناسبات با دیگران شکل می‌گیرد، توجه به ویژگی‌های جامعه در تربیت اخلاق فردی حائز اهمیت است. این نتایج با تحقیقات اردی و ظفرمند (۲۰۲۱)، اسلامی و ماجدی (۲۰۲۱)، عباس زاده (۲۰۲۰)، هوو و زی (۲۰۲۱)، راویا (۲۰۱۷) هم‌راستا بوده‌است. در راستای شناسایی و اولویت‌های عناصر تشکیل‌دهنده برنامه درسی اخلاق فردی این اولویت‌ها به دست آمد: پس از تعیین اهداف آموزشی که به آن اشاره شد، محتوای درسی اولویت بعدی بود که در آن توجه به حیطه‌های یادگیری، فاکتورهای متن، تصاویر و فعالیت‌های یادگیری مبتنی بر مصادیق عینی و ذهنی رفتار اخلاقی دارای اولویت بوده‌اند. پس از آن فعالیت‌های یادگیرندگان قرار داشته که شامل ارتقای دانش اخلاقی، پیش‌بینی فعالیت‌های فردی و گروهی و مشارکت در فعالیت‌های مکمل بوده‌است. مؤلفه‌های بعدی به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: روش ارزشیابی، منابع و ابزار یادگیری،

زمان، فضا، گروه‌بندی و راهبردهای تدریس. در گزارش نهایی شرایط و ویژگی‌های پرداختن به این مؤلفه‌ها در تدوین برنامه درسی ارائه گردیده‌است. این نتایج با تحقیقات جهانی یالمه (۲۰۲۰)، گندمکار (۲۰۱۹)، عقیلی (۲۰۱۸)، لفتویج (۲۰۲۱)، فنگیوان (۲۰۲۰) هم‌راستا بوده‌است. در طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی دوره دوم متوسطه ترتیبی اتخاذ گردید تا این الگو به لحاظ ساختاری در ابعاد ظاهر و محتوا از جامعیت لازم برخوردار شود. در این راستا ابتدا الگوی شکلی تربیت اخلاقی ترسیم گردید که مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن نظر علاقمندان را به خود جلب می‌نماید. تعداد سه مؤلفه اصلی، ۱۳ مؤلفه فرعی و ۸ مؤلفه برنامه درسی نمایش داده شده است. در پیوست این الگو مجموعه گزاره‌های پشتیبانی‌کننده از مؤلفه‌ها در قالب ۱۷ سازه ارائه گردید که البته مورد استفاده تدوین‌کنندگان کتاب درسی تربیت اخلاقی دوره دوم متوسطه خواهد بود. از آنجا که در طراحی هر الگو پرداختن به اعتبارسنجی آن اجتناب‌ناپذیر است، در این پژوهش از تکنیک کیفی دلفی برای اعتبارسنجی بهره‌برداری گردید. این الگو شامل پنج مرحله نظم یافته بدین شرح بود: ۱- شناسایی معیارهای ورودی، ۲- استخراج کلیدواژه‌ها، ۳- پایش و غربالگری، ۴- طبقه‌بندی و نقشه‌برداری، ۵- سنتز جمعیتی. قابل ذکر است تعداد پنج نفر از خبرگان دانشگاهی در فرایند ارزیابی الگو مشارکت داشته، هر یک از آن‌ها مفاد الگو را در چند نوبت رفت و برگشتی بررسی نموده، توافق خود را در هر نوبت انعکاس داده تا به توافق مشترک دست یافتند. این مراحل پنج‌گانه تا تأمین اعتبار کافی ادامه داشت.

- دوره ابتدایی نظام آموزشی ایران. فصلنامه علمی - پژوهشی آموزشی - پژوهشی. ۶ (۴). ۲۳-۱.
- فتحی و اجارگاه، کوروش. (۲۰۱۹). برنامه درسی به سوی هویت‌های جدید. ویرایش سوم. تهران: انتشارات آبیژ.
- کرامتی، محمدرضا (۱۳۹۰). مبانی و اصول برنامه ریزی درسی. تهران: انتشارات سمت.
- گندمکار دنیا، قلتاش، عباس، هاشمی، احمد (۱۳۹۸). طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی سال دوم دبیرستان بر اساس نظریه داده‌ها. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی درسی. ۱۶ (۶۱). ۳۴-۴۷.
- ملکی، حسن (۱۳۹۸). برنامه ریزی درسی. چاپ سیزدهم. تهران: انتشارات سمت.
- ملکی، حسن (قاسم). (۲۰۱۱). اصول و مبانی تعلیم و تربیت. تهران: انتشارات آبیژ.
- مهرمحمدی، محمود (۱۳۹۱). نظریه‌های برنامه درسی. تهران: انتشارات سمت.
- موسی پور، نعمت‌الله. (۲۰۲۰). برنامه ریزی درسی برای معلمان. تهران: انتشارات روشن بیان.
- Abbaszadeh, A., Ranjdoost, Sh., & Azimi., M. (2020). Explaining the components of moral development for junior high school students in the framework of the philosophy of Islamic education. *Scientific Quarterly Journal of Islamic Education Issues*. 28 (47). 141-157[Persian].
- Aghili, R., Alam al-Huda, J., Fathi & Ejargah, K. (2018). Designing a moral education curriculum model in the elementary course of the Iranian educational system. *Scientific-research quarterly of teaching-research*. 6 (4). 1-23[Persian].
- Arshadi, V., & Zafarmand, A. (2021). Predicting the moral and personality traits emphasized by Islam based on students' mental well-being. *Islamic Education Quarterly*. 16 (35). 113-141[Persian].
- Darke, S.M., & Reid, J. L. (2018). Integrated curriculum as an effective way to teach 21st century capabilities. *Asia Pacific journal of educational Research* 1 (1). 31-50.
- Fangyuan, Z. (2020). Similarities and Differences of Moral Education Curriculum in Chinese and American Universities. *2nd International Education Technology and Research Conference* (2020).
- Fathi M., & Ejargah, K. (2019). *Curriculum Towards New Identities*. Third Edition. Tehran: Ayizh Publications[Persian].
- Gandomkar, D., Qaltash, A., & Hashemi, A. (2019). Designing a moral education curriculum

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که ما را در انجام این پژوهش یاری کردند و به سؤالات و پرسش‌های پژوهش پاسخ دادند، قدردانی می‌کنیم.

مشارکت نویسندگان

این مقاله برگرفته از پایان نامه مقطع دکتری دانشگاه است و همه نویسندگان این مقاله نقش یکسانی در طراحی، مفهوم سازی، روش شناسی، گردآوری داده‌ها، تحلیل آماری، پیش‌نویس، ویراستاری و نهایی سازی نوشته داشتند.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، این مقاله حامی مالی و تعارض منافع ندارد.

منابع

- ارشدی، وحید، ظفرمند، آزاده. (۲۰۲۱). پیش‌بینی ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی مورد تأکید اسلام بر اساس بهزیستی روانی دانش‌آموزان. فصلنامه معارف اسلامی. ۱۶ (۳۵). ۱۱۳-۱۴۱.
- اسلامی، لیللا، ماجدی، حمید (۱۳۹۰). طراحی فراگیر و معماری اخلاق مدار. فصلنامه اخلاق در علم و فناوری. ۱۶ (۱). ۹-۱۶.
- ایزدی، صمد، میرعرب رازی، رضا. (۲۰۲۰). تعیین کیفیت داخلی و خارجی برنامه درسی مدیریت هتل بر اساس عناصر نه گانه مدل کلاین. مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری. ۹ (۳). ۶۷-۸۱.
- جهانی یلمه، زهرا. (۲۰۲۰). طراحی چارچوب برنامه درسی آموزش عالی بر اساس رویکرد کلاین. پایان نامه کارشناسی ارشد. بندرعباس: دانشگاه هرمزگان.
- رنجدوست، شهرام، عباس زاده، آذر. (۲۰۱۹). تدوین مولفه‌های رشد اخلاقی دانش‌آموزان دبیرستانی در چارچوب فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی. مجله پژوهش در تربیت اسلامی. ۲۸ (۴۷). ۱۴۱-۱۵۷.
- عباس زاده، آذر، رنجدوست، شهرام، عظیمی، محمد. (۲۰۲۰). تبیین مولفه‌های رشد اخلاقی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه در چارچوب فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی. فصلنامه علمی مسائل تربیت اسلامی. ۲۸ (۴۷). ۱۴۱-۱۵۷.
- عقبلی، رمضان، علم‌الهدی، جمیله، فتحی و اجارگاه، کوروش. (۲۰۱۸). طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی در

- Lahdemaki, J. (2019). Case study: The finish national Curriculum 2016, Aco –created national education policy. Sustainability, Human well-being, and the future of education. 397-422.
- Leftwich, B. M. (2021). Student-instructor relationship and ethics education: Examining student perceptions of the integrative ethical education model, aualitative Research Reports in communication at 21(2) 42-57.
- Maleki, H. (2019). Curriculum planning. Thirteenth edition. Tehran: Samt Publications. (304 pages) [Persian].
- MehrMohammadi, M. (2012b).Curriculum theories. Tehran: Samt Publications[Persian].
- Musapur, N. (2020). Curriculum planning for teachers. Tehran: Roshan Bayan Publications. (261 pages[Persian].
- Ranjdoost, Sh., & Abbaszadeh, A. (2019). Compilation of components of moral development for high school students in the framework of the philosophy of Islamic education. Journal of Research in Islamic Education. 28 (47). 141-157[Persian].
- Raouia, M. (2017). Ethic of global citizenship in education for creating a better world. American journal of Applied psychology.6 (5). 118-122.
- model for the second year of high school based on data theory. Quarterly Journal of Research and Curriculum Planning. 16 (61). 34-47[Persian].
- Huo, Y., & Xie, J. (2021). Character strengths and virtues in Chinese moral education: evidence from the Code' and from primary and secondary schools. The Journal of Positive Psychology.
- Huo, Y., Xie, J. (2021). Character strengths and virtues in Chinese moral education: evidence from the Code' and from primary and secondary schools. The Journal of Positive Psychology.
- Islami, L., & Majedi, H. (2021). Inclusive design and ethics-oriented architecture. Ethics Quarterly in Science and Technology. 16 (1). 9-16[Persian].
- Izadi, S., & MirArab, R. (2020). Determining the internal and external quality of the hotel management curriculum based on the nine elements of the Klein model. Journal of Tourism Planning and Development. 9 (3) .67-81[Persian].
- JahaniYalmeh, Z. (2020). Designing a higher education curriculum framework based on the Klein approach. Master Thesis. Bandar Abbas: Hormozgan University[Persian].
- Keramati, M. R. (2021). Basics and principles of curriculum planning. Tehran: Samt Publications[Persian].